

В статье представлены факты реализации языковой игры как приема формирования окказиональной номинации в заглавиях периодических интернет-изданий.

Ключевые слова: языковая игра, заглавие, окказиональная единица, экспрессивность, интернет-издание.

The article deals with the facts of realization of the play on words as a method of formation of the occasional nomination in the Internet edition headlines.

Key words: play on words, headline, occasional unit, expressiveness, Internet edition.

УДК 811.161.2'367'[37+'38+'42]

Виноградова Ю.Б.

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБСТАВИННИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті на теоретичних засадах функціонального та стилістичного синтаксису цілісно досліджено обставинні детермінанти в офіційно-діловому дискурсі, з'ясовано особливості їхньої семантичної та граматичної структури, визначено стилістичну перспективу та комунікативне призначення цих синтаксичних одиниць.

Ключові слова: детермінант, обставинний детермінант, семантичні групи обставинних детермінантів, синкретичний (полісинкретичний) обставинний детермінант, детермінація, офіційно-діловий дискурс, офіційно-діловий текст, офіційно-діловий стиль.

Загальний розвиток мовознавства сприяє змінам у сучасному діловодстві. Саме тому нині однією з важливих лінгвістичних проблем є дослідження синтаксису офіційно-ділового стилю, зокрема параметрів, семантики та функціонування обставинних детермінантів у структурі висловлень офіційно-ділового дискурсу.

Ретельний добір мовних засобів у створенні офіційних і ділових документів передбачає визначення таких типових синтаксичних конструкцій, які найповніше розкривають комунікативне призначення тексту офіційно-ділового дискурсу. Саме в різних за призначенням текстах офіційно-ділового дискурсу реалізується весь потенціал обставинних детермінантів, що й спонукає дослідників до вивчення таких синтаксичних конструкцій, які виконують найважливішу семантичну функцію в розкритті змісту офіційно-ділових документів. Такими є обставинні детермінанти, дослідженню яких у лінгвістичній науці загалом та в сучасній українській мові зокрема присвячено низку робіт.

Ідею про виділення детермінантів як самостійних поширювачів речення, що не входять до структури словосполучення і поширюють речення загалом, висунула на початку 60-х рр. ХХ ст. російський мовознавець Н.Ю. Шведова.

Теорії детермінантів присвятили спеціальні лінгвістичні розвідки Г.М. Акімова, Т.Андреєва, О.О. Крилова, І.П. Распопов, О.М. Клеменова, В.І. Чернов, В.П. Малащенко, Т.А. Жданкіна, К.Ю. Кузьміна та ін. Про детермінанти йдеться і в працях із вивчення загальних проблем синтаксису (П.К. Адамець, В.В. Бабайцева, В.А. Белошапкова, І.Р. Вихованець, Н.Л. Іваницька, О.О. Каминіна, Л.О. Кадомцева, Г.О. Золотова, П.О. Лекант та ін.).

Функціонування обставинних детермінантів у різних стилях української літературної мови досліджено в монографіях Л.М. Руденко (окрім офіційно-ділового), М.І. Степаненка, О.О. Новікової (на матеріалі юридичних текстів офіційно-ділового мовного стильового різновиду) тощо.

Актуальність вивчення обставинних детермінантів і детермінації загалом полягає ще й у тому, що в сучасному вітчизняному і зарубіжному мовознавстві по-різному визначено статус таких поширювачів. Дехто з дослідників кваліфікує їх як факультативні другорядні поширювачі цілого речення загалом (Г.М. Акімова, Т.В. Андреєва, В.П. Малащенко, І.П. Распопов, Л.М. Руденко, Л.І. Шуляк), інші – як синкретичні обставинні детермінанти (С.А. Алексанова, В.В. Бабайцева, В.П. Малащенко, Ю.Ю. Наливайко, Л.В. Шитик). Немає в лінгвістиці і загальновизнаного терміна для позначення цих елементів, пор.: обставинні детермінанти (С.А. Алексанова, Г.Ф. Гаврилова, І.А. Зубкова, Л.М. Руденко), обставинні ситуанти (П.Адамець, Н.С. Валгіна, Г.О. Золотова), вільно приєднувальні словоформи (В.П. Малащенко), вільні поширювачі речення (І.І. Слинко, М.І. Степаненко, Н.Ю. Шведова), обставинно-детермінантні конструкції (О.А. Семенюк, Л.М. Руденко), детермінантні обставини (Г.М. Акімова, Н.Ю. Шведова, Л.І. Шуляк), обставинно-детермінантні структури (Л.М. Руденко), обставинно-детермінантні утворення (Л.М. Руденко), обставинно-детермінантні об'єднання (Л.М. Руденко), обставинно-детермінантні сполучення (Л.М. Руденко), обставинно-детермінантні одиниці або сегменти (О.О. Новікова), детермінантні конструкції (Л.М. Руденко, О.О. Новікова), детермінантні або детермінативні члени речення (В.П. Малащенко, О.О. Новікова, І.П. Распопов, Л.М. Руденко) тощо.

Обставиннідетермінанти в офіційно-діловому дискурсі, на відміну від детермінантів художнього, наукового та публіцистичного стилів, не були об'єктом комплексного дослідження в українському мовознавстві. Потрібно з'ясувати формування їхньої структури, особливості функціонування та семантичного навантаження в цьому дискурсі. Постійні ж нормативні зміни в текстах офіційних і ділових документів також потребують глибшого, докладнішого вивчення особливостей їхнього функціонування.

Існує потреба комплексного аналізу семантико-синтаксичної і стилістичної організації речень офіційно-ділового стилю мовлення з

обставинними детермінантами, що спирається на систему нормативних моделей їхніх структурних різновидів, а також на функції та стилістичні можливості зазначених одиниць.

Дослідження семантики та синтаксичної структури обставинних детермінантів дає змогу розв'язати широке коло проблем сучасного мовознавства: окреслити місце обставинних детермінантів у структурі речення, кваліфікувати їхній статус та класифікувати за значенням, уточнити семантику й особливості сполучуваності з іншими членами речення.

У сучасному мовознавстві проблему детермінантів однозначно не розв'язано. Проте різні підходи об'єднує визначення детермінантів як специфічних другорядних членів речення, що поширюють ціле речення (Н.Ю. Шведова, В.П. Малащенко, Г.О. Золотова, В.В. Бабайцева, В.А. Белошапкова, П.О. Лекант, І.П. Распопов; П. Адамець; І.Р. Вихованець, Н.Л. Іваницька, А.П. Загнітко). В українському мовознавстві набула поширення концепція І.Р. Вихованця, у якій позицію детермінанта кваліфіковано як найбільш периферійну щодо центральної позиції підмета і присудка, головного члена односкладного речення, а також щодо валентно зумовлених прислівних другорядних членів речення і навіть щодо прислівних другорядних членів невалентного характеру. Детермінант становить немовби зовнішній компонент щодо внутрішньо об'єднаних головних і прислівних другорядних членів речення. Ця віддільність зумовлена його похідністю від згорнутого простого речення (підрядної та сурядної частини) з притаманними йому семантико-синтаксичними відношеннями щодо іншого простого речення в межах складної конструкції (І.Р. Вихованець, Н.Л. Іваницька, А.П. Загнітко, К.Г. Городенська).

Саме тому найголовнішими ознаками детермінантів українські мовознавці вважають їхню вторинність, похідність, трансформаційний зв'язок із структурою складного речення.

Обставинні другорядні поширювачі всього складу речення, які не входять у словосполучувальні зв'язки з жодним із його членів, є факультативними для висловлень усіх функціональних стилів мовлення, окрім офіційно-ділового. У ділових текстах вони є неприслівними обов'язковими (облігаторними) компонентами формально-синтаксичної структури простих речень, які поширюють їхню граматичну основу.

Детермінантні обставини доповнюють основний зміст викладеної в документі інформації фактами, указуючи на додаткові, але потрібні обставини місця, часу, умови, причини, мети, допусту та ін. Обставинні детермінанти є вихідними елементами для повідомлення конкретних подій і фактів.

На відміну від інших функціональних різновидів мови, структура офіційно-ділового стилю потребує обов'язкового вживання різних за семантикою детермінантних поширювачів обставинного типу: **часу** *Під час конференції /обставинний детермінант часу/ студенти намагалися вислухати всі зауваження та пропозиції* (Звіт, офіційна доповідь); **простору** *На*

*території виробничо-промислового комбінату /обставинний детермінант місця/ через недбале й неохайне упакування /обставинний детермінант причини/ товар було пошкоджено (Скарга, звіт, лист-повідомлення або рекламація, лист-претензія);***причини***Внаслідок зміни цінової політики /обставинний детермінант причини/ наша фірма змушена відмовити Вам у наданні пільгових знижок на придбання ліків першої необхідності (список додається) (Службовий лист-повідомлення);***мети***З метою поліпшення умов праці /обставинний детермінант мети/ ремонтні роботи з переобладнання службових приміщень виконуватимуться першочергово (Повідомлення, звіт, інструкція, положення);***умови***Доводимо до Вашого відома, що за таких умов /обставинний детермінант умови/ більшість потенційних клієнтів віддають перевагу друку своєї продукції західним типографіям (Офіційна рекламація, лист-претензія);***допустовості***Незважаючи на неодноразові нагадування та вжиті запобіжні заходи /обставинний детермінант допустовості/, Ви систематично продовжуєте порушувати встановлені нами домовленості (Рекламація, лист-претензія);***входження / невходження***Враховуючи Ваші пропозиції /обставинний детермінант входження (врахування)/, просимо надіслати рекламні проспекти та каталоги продукції (Лист-запит);***заміщення***На відміну попереднього рішення /обставинний детермінант заміщення/ прийнято нову постанову (Ухвала);***супроводу, відповідності, підстави***Згідно з нашою домовленістю від ... (дата) /обставинний детермінант підстави/ просимо повідомити про зміни розкладу постачання (Лист-запит), Відповідно до нашої домовленості від ... (дата) /обставинний детермінант підстави/ просимо надати інформацію про перекваліфікацію робочого персоналу (Лист-запит), Відповідно до нашої угоди про товарообмін від ... (дата) /обставинний детермінант відповідності/ продукція має бути сертифікована (Службовий лист);***зіставлення, порівняння***Порівняно із минулим навчальним роком /обставинний детермінант порівняння/ показники успішності студентів зросли на 30 відсотків (Звіт, службовий лист, доповідь). Такі поширювачі є типовими і необхідними конкретизаторами подій та фактів, про які йдеться в тексті ділових паперів.*

Класифікація та поділ обставинних детермінантів на семантичні групи ґрунтується на семантичному розмежуванні власне-обставин як поширювачів інших членів речення і як поширювачів речення загалом, що характеризують дію, стан або причини та умови (підставу) вчинення певних дій. Це обставинні детермінанти часу (детермінанти із кількісно-часовим значенням); просторові (місця, напряду тощо); причиново-наслідкові (підстава, привід, результат, стимул); мети; умови; допустові; входження / невходження; обмежувально-видільні (заміщення); супроводу (підстави, відповідності); способу дії (якості і кількості, міри і ступеня); зіставно-порівняльні.

Обставинні детермінанти в офіційно-діловому дискурсі є як поширеними, так і непоширеними однорідними та неоднорідними

синтаксемами, які функціонують у формі детермінантних груп (декілька об'єднаних обставинних детермінантів зі значенням місця, місця і часу, часу та ін.) та відрізняються за складністю відповідно до кількості вживаних компонентів (прості, ускладнені, складні багаточленні структури).

Різні семантичні типи обставинних детермінантів утворюють у реченнях документів своєрідні комбінаторні варіанти (часово-просторові, причиново-наслідкові, обмежувально-видільні тощо), які вказують на винятково синкретичний характер аналізованих одиниць: *У зв'язку із вступом у травні 2011 року до Національної авіаційної академії України /детермінантна група причиново-темпорального характеру: обставинний детермінант у препозиції/ переїхала разом із родиною до Києва, де навчалася з вересня 2011 року до травня 2012 року (Автобіографія); Через відсутність за станом здоров'я на заняттях у період з ... до ... (дата) /детермінантна група причини, місця, часу: обставинний детермінант у препозиції/ прошу допустити до складання заліку з дисципліни «Українська мова» (Заява); Прошу дозволити скласти осінню заліково-екзаменаційну сесію достроково з ... до ... (дата) через від'їзд на гастролі до м. Завентем (Бельгія) 22 лютого 2012 року у складі хорового колективу «Зірниця» /детермінантна група причини, місця, часу, способу дії: обставинний детермінант у постпозиції/(Заява); З метою підвищення об'єктивності оцінювання знань та вдосконалення системи опитування під час проведення екзаменів /детермінантна група мети, часу: обставинний детермінант у препозиції/ внести зміни і доповнення до Положення про норми оцінювання знань, умінь та навичок студентів (Розпорядження); Прошу притягнути до суворої відповідальності винних у пошкодженні технічного обладнання виробничого цеху через недбалість та невиконання службових обов'язків належним чином /детермінантна група причини (наслідку), способу дії: обставинний детермінант у постпозиції/ (Скарга, заява, рекламація).*

Аспекти розмежування власне-обставин (обставинних комплементів) і обставинних детермінантів ґрунтуються на диференціації обов'язкових і факультативних обставинних компонентів. Обставинні детермінанти і обставинні комплементи для речень офіційно-ділового дискурсу є облігаторними. Елімінація обставинних детермінантів як самостійних семантико-синтаксичних поширювачів усього складу речення в офіційно-діловому дискурсі призводить до втрати семантичної конкретності.

Обставинні детермінанти – це поширювачі-конкретизатори семантичної структури речень офіційно-ділового дискурсу, а детермінація – поширення речення офіційно-ділового тексту такими поширювачами загалом.

Питання параметрів, семантики та функціонування обставинних детермінантів в офіційно-діловому дискурсі сучасної української літературної мови охоплює низку дискусійних проблем, пов'язаних із зіставно-протиставним (порівняльним) аналізом, диференціацією та уподібненням понять офіційно-ділового тексту і офіційно-ділового дискурсу.

Текст – абстрактна формальна конструкція певних граматичних моделей, а офіційно-діловий дискурс – різні види актуалізації цієї конструкції в межах екстралінгвістичних чинників.

Основними комунікантами офіційно-ділового тексту й офіційно-ділового дискурсу є адресат і адресант. Дискурс – це ситуативне спілкування за допомогою тексту через бажання адресанта передати потрібну інформацію адресатові.

Офіційно-діловий текст – засіб передавання ділової, професійної інформації, а обставинні детермінанти – структурно-змістові обов'язкові компоненти-поширювачі офіційно-ділового тексту загалом. У текстах офіційно-ділового стилю мовлення міститься повідомлення про факти і явища суспільного життя в оцінно-правовій та фаховій площині.

Соціальне спрямування офіційно-ділового тексту і дискурсу зближує, уподібнює їх: текст ділового папера передає й пояснює реальний стан речей відповідно до конкретного моменту мовлення й може трактуватися як офіційно-діловий дискурс. Через офіційно-діловий дискурс та офіційно-діловий текст здійснюється ділове спілкування: передавання (усне чи писемне) службової інформації адресантом із метою її сприйняття, аналізу, збереження й можливості зовнішнього використання адресатом.

Основні ознаки офіційно-ділового дискурсу спільні з ознаками офіційно-ділового тексту й офіційно-ділового стилю. Це – стислість, компактність (лаконічність) викладу інформації, конкретність, чіткість, точність (однозначність), ясність (доступність), мінімальне використання мовних засобів і стандартизація змісту висловленого, змістова повнота та об'єктивність (безсторонність).

Поняття мовного ділового дискурсу та офіційно-ділового тексту мають такі спільні риси: суспільна спрямованість, вплив позамовних чинників, зокрема інновацій, у сферах політичного, наукового, технічного та національного життя людини (ситуативний аспект).

Використання в ділових паперах різних типів мовлення: розповідь (автобіографія, звіт), роздум (різні види службових листів), опис (постанова, наказ, акт тощо) – увиразнює стильову багатофункціональність офіційно-ділового дискурсу загалом.

Системне вживання в реченнях офіційно-ділового стилю семантичних видів обставинних поширювачів, які уточнюють, роз'яснюють подану в документі інформацію, є типовим у системі сучасного ділового мовлення. Офіційно-діловий стиль – сфера реалізації стилістичних властивостей обставинних детермінантів як обов'язкових конкретизаторів змісту в його писемній та усній об'єктивації.

Стандартизація – одна з провідних ознак офіційно-ділового стилю. На синтаксичному рівні ця риса виявляється, зокрема, й у використанні детермінантних членів речення, які перетворилися на стійкі шаблони (штампи, трафарети), напр.: *з метою вдосконалення (забезпечення, досягнення, вирішення, уникнення, створення, надання); зважаючи на*

обставини справи; з метою посилення контролю; відповідно до чинного законодавства; незважаючи на неодноразові нагадування тощо.

Використання трафаретних виразів, виражених обставинними детермінантами, є основою типізації ділових паперів: *враховуючи попередню домовленість ... /обставинний детермінант відповідності-врахування/; незважаючи на неодноразові попередження (нагадування) ..., зважаючи на обставини справи ... /допустові обставинні детермінанти/; у зв'язку з невиконанням (через невиконання) домовленостей, передбачених умовами договору (контракту, угоди) ... /обставинний детермінант причини-підстави/; у випадку невиконання боргових зобов'язань /обставинний детермінант причини/; за умови несплати податку до вказаного терміну /обставинний детермінант умови/тощо.*

Різноманітні групи документів за призначенням потребують обов'язкових додаткових покликань та вказівок щодо часу, місця, мети, призначення, умов, причини, способу виконання або невиконання тих чи інших дій, про які йдеться в тексті ділового папера: довідково-інформаційні, напр.: *04 вересня 2012 року /темпоральний обставинний детермінант/ при проведенні перевірки наявності/відсутності працівників на робочих місцях /обставинний детермінант часу (підстави)/ була виявлена відсутність помічника головного бухгалтера Трофименка Р.В., який повинен був проводити прийом громадян із питань надання матеріальної допомоги на час літнього оздоровчого періоду (Пояснювальна/доповідна записка); службові (офіційні) листи (лист-запит/відповідь на запит, лист-претензія/рекламація, лист-нагадування, лист-повідомлення, лист-відмова та ін.), напр.: *У зв'язку з недопостачанням Вами у четвертому кварталі 2012 року /темпоральний обставинний детермінант/ замовленої хлібопродукції /обставинний детермінант причини/ на підставі пункту 2 договору, підписаного 11.11.2012, /обставинний детермінант підстави/ Ви зобов'язані сплатити нестаток (Службовий лист-претензія, рекламація); розпорядчі, напр.: *Відповідно до Указів Президента України від 31 липня 2000 р. № 928 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» та від 17 травня 2001 р. № 325 «Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості органів державної влади» /обставинний детермінант відповідності, підстави з елементами темпоральності/ з метою поліпшення умов для розвитку демократії, реалізації громадянами конституційних прав на участь в управлінні державними справами і на вільний доступ до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності та відкритості діяльності цих органів /однорідні обставинні детермінанти мети/ Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є: ... (Постанова); організаційні, напр.: *Перед початком навчальних занять /темпоральний обставинний детермінант/ один раз на рік /обставинний детермінант часу/, а також при зарахуванні або оформленні до закладу освіти вихованця, учня, студента,****

слухача, аспіранта /темпоральний обставинний детермінант/ *проводиться вступний інструктаж із безпеки життєдіяльності службами охорони праці закладу освіти* (Положення про організацію роботи з охорони праці ...); з господарсько-договірної діяльності, напр.: *У разі невиконання або неякісного виконання обов'язків за контрактом* /причинний обставинний детермінант/ *сторони несуть відповідальність згідно з законодавством і цим контрактом* (Контракт); щодо особового складу, напр.: *Прошу надати відпустку з 12 лютого 2012 року до 25 лютого 2012 року* /темпоральний обставинний детермінант/ *без збереження заробітної плати у зв'язку з сімейними обставинами* /обставинний детермінант підстави/ (Особово-офіційна заява про надання відпустки); усне офіційне спілкування, напр.: *Згідно з чинним законодавством* /обставинний детермінант відповідності/ *претензійні листи (рекламаційні) є засобом правового урегулювання конфліктів і попереднім заходом перед позиванням через народний суд або арбітраж* (Усна офіційна доповідь, бізнес-тренінг, презентація, лекція).

За допомогою обставинно-детермінативних поширювачів реалізуються головні завдання документа – основного виду ділового мовлення, а саме: достовірність, прозорість, об'єктивність змісту, повнота інформації, максимальна нейтральність і стислість.

Синтаксис ділових паперів має низку специфічних властивостей вживання обставинних детермінативів, що є визначальними для стилю викладу офіційної інформації. Одна з характерних ознак формування синтаксичних конструкцій як писемної, так і усної форм офіційно-ділового дискурсу – переважна препозиція обставинного детермінанта. Просте речення поширене (детерміноване) обставинними компонентами різнопланової семантики, які конкретизують зміст поданої в тексті документа інформації загалом, передає важливі для ділового стилю відношення мети, причини, умови, місця, часу, відповідності, підстави та ін. Обставинні детермінанти не лише поширюють, а й ускладнюють граматичну та семантичну структуру речення документа: вони доповнюють або уточнюють основний зміст висловлення.

Обставинно-детермінативні структури мають досить широкий спектр виражальних засобів, відносно вільну позицію в реченні (переважає препозиція); частіше за інші члени речення детермінантами слугують обставини. Крім інформативної функції, обставинні приосновні поширювачі в офіційно-діловому дискурсі модифікують семантичні параметри висловлення.

У висловленнях офіційно-ділового дискурсу обставинні детермінанти виражені здебільшого числівниками з іменниками в родовому або знахідному відмінках (*сьомого листопада, четвертого грудня*); іменниками в непрямих відмінках із прийменниками і без них (*після одержання /підписання, укладання, прибуття, закінчення/ чогось; під час виконання службових обов'язків*); дієприслівниковими зворотами, які в реченні займають відносно вільну позицію на початку, в середині та в абсолютному кінці речення, напр.:

У день проведення урочистостей з нагоди святкування Великої Перемоги /обставинний детермінант часу/ ветерани отримали почесні нагороди та подарунки, відвідавши концерт камерного хору «Зірниця» /обставинний детермінант часу/(Звіт, протокол). Пор., напр.: У день проведення урочистостей з нагоди святкування Великої Перемоги, відвідавши концерт камерного хору «Зірниця», ... або Відвідавши концерт камерного хору «Зірниця», у день проведення урочистостей з нагоди святкування Великої Перемоги ... тощо; складеними приймаючими незважаючи на, а також похідними попри, всупереч, наперекір з відмінковими формами іменників, напр.: Незважаючи на сувору заборону керівництва технічного підрозділу щодо використання несправного обладнання /допустовий обставинний детермінант/, працівниками виробничого відділу систематично порушуються правила техніки безпеки при роботі з електромеханічними приладами (Доповідна записка, скарга).

Комунікативний акт, який постає і відбувається між адресатом і адресантом для реалізації певного завдання (передавання/отримання інформації), – це процес, що має прагматичний характер, а обставинні детермінанти в комунікативно-прагматичній інтенції мовця (адресата / адресанта) виконують комунікативне призначення.

Обставинні детермінанти – синкретичні (полісинкретичні) за своєю природою мовні одиниці. Вони об'єднують нові додаткові характеристики вже наявних фактів, синтезують розрізнявальні структурно-семантичні особливості, а також подають різнобічну характеристику певного обставинного поширювача.

Поєднання семантики часу – міри і ступеня – способу дії; часу і простору; часу і відповідності; якісно-обставинного значення; причини – підстави – наслідку; часу – умови (допустовості); причини – умови; умови – простору; супроводу – способу дії тощо вказує на наявність перехідних категорійних величин відповідно до змін у загальній синтаксичній структурі мови: локально-темпоральні (часово-просторові, фонові); фоново-супровідні (часово-просторово-супровідні); якісно-обставинні; причиново-наслідкові; причини – підстави; підстави – темпоральності (підстави – часу); умовно-темпоральні (умовно-часові); локально-умовно-темпорально-цільові (просторово-умовно-часово-цільові); локально-умовні (просторово-умовні); темпорально-цільові (часово-цільові); способу дії – міри і ступеня – часу; способу дії – міри і ступеня та ін.

Значеннєвий синкретизм обставинних детермінантів породжується функціональним синкретизмом засобів вираження: особливостями синтаксичного зв'язку між компонентами, лексичною і граматичною природою поєднаних слів, невідповідністю змісту і форми підпорядкованого члена, що зумовлюється його вторинним функціонуванням, а також синкретизмом категорійного значення відмінкової словоформи та синкретизмом прийменника, напр.: *Унаслідок зниження курсу акцій стартового капіталу фірми «Альтернатива» /причиново-наслідковий*

синкретичний обставинний детермінант/ змушені тимчасово призупинити торги з метою уникнення подальших фінансових труднощів /темпорально-цільовий синкретичний обставинний поширювач/ (Службовий/офіційний лист-повідомлення); *За умови перебування на території заповідника «Джерельна водія» без оформлених належним чином документів* /синкретичний обставинний локально-умовний детермінант із цільовою характеристикою/ *адміністрація лісництва має право застосовувати штрафні санкції і силові запобіжні заходи відповідно до чинного законодавства* /обставинний детермінант відповідності/ (Інструкція, постанова, вказівка, розпорядження, правила тощо). Потреба у стислому й чіткому вираженні особливих відтінків думки – головна умова функціонування синкретичних обставинних другорядних поширювачів висловлення в офіційно-діловому дискурсі.

У сучасній синтаксичній теорії української літературної мови детермінант – особлива синтаксична категорія, що є попередньо зумовленим зовнішнім чинником поширення змісту висловлення, який формує систему компонентів формально-синтаксичної структури речення.

Обставинний детермінант є обов'язковим компонентом структури простого речення офіційно-ділового дискурсу й стосується всього речення загалом, має слабкий синтаксичний рівень залежності від дієслова, не залежить від інших структурних елементів речення, не може вільно вилучатися із його складу без порушення змістової організації, тому є необхідним конкретизатором подій та обставин, про які йдеться в ділових паперах.

Обов'язковість обставинного детермінанта в тексті документа зумовлена вимогами організації офіційно-ділового тексту з певними комунікативними завданнями.

На відміну від обставинного детермінанта детермінантні обставини є змістовим центром передавання додаткової необхідної акцентної інформації офіційно-ділового повідомлення, вони реалізують ситуативну характеристику висловлень офіційно-ділового дискурсу.

Обставинні детермінанти посідають особливе місце серед другорядних членів речення за сукупністю їхніх диференційних ознак, що дає підстави стверджувати, що вони пов'язані з теорією членів речення і традиційною теорією формально-граматичного тлумачення структури простого речення загалом.

Різні семантичні типи обставинних детермінантів характеризуються неприслівною позицією, функціонують як самостійні й відносно автономні компоненти висловлення, відіграють важливе значення в семантичній структурі речення офіційно-ділового дискурсу – впливають на зміст висловленого, доповнюють, уточнюють значення понять і беруть участь у формуванні його семантичної структури загалом. Явище детермінації є типовим і обов'язковим для офіційно-ділового дискурсу.

Характерною ознакою самостійних обставинних детермінантів у реченнях різнозначеннєвих документів є групування таких детермінантів, унаслідок чого постає детермінантна група, що є засобом реалізації принципу мовної економії в процесі вираження складної думки (мети, умови, причини та ін.). Типовими є такі реалізації детермінантних утворень: детермінантна група, члени якої не доповнюють один одного, а належать кожен самостійно реченню загалом; детермінантна група, члени якої пов'язані інтонаційно, мають обставинні відношення, втрачають роздільність; комбіновані поширені і непоширені детермінантні групи; однорідні й неоднорідні обставинні детермінантні утворення; синкретичні обставинно-детермінантні конструкції.

В офіційно-діловому дискурсі в межах кожного семантичного типу обставинних детермінантів вживаються вужчі сегменти: часові, просторові, умовні, причинові (наслідкові, підстави, приводу, результату, стимулу тощо), мети, допустові, відповідності, способу дії, міри і ступеня, заміщення (виокремлювально-обмежувального значення), входження / невходження та інші види поширювачів змісту, поданої інформації в документах.

Офіційно-діловий дискурс формує різні за призначенням групи документів, що зумовлює специфіку використання в них різних семантичних типів обставинних детермінантів та детермінантних груп, які рівномірно вживаються в усіх типах документів за призначенням (кадрово-контрактних, довідково-інформаційних, розпорядчих та організаційних) і формою (крім типових, стандартних документів, оформлених за встановленим зразком на відповідних бланках).

Документи, які за стилем викладу інформації мають наближений до наукового або публіцистичний характер (стаття, лекція, конспект, тези, відгук, прес-реліз, рецензія, анотація тощо), також є жанровими різновидами офіційно-ділового дискурсу, але кількісно не переважають і не передають повною мірою специфіки вживання обставинних детермінантів різних семантичних груп в офіційно-діловому дискурсі.

Відсутність обставинного детермінанта в текстах офіційного або ділового документів впливає на його зміст значно більше, ніж наявність чи відсутність іншого другорядного поширювача (внутрішнього), адже функціонування обставинних детермінантів безпосередньо стосується референції офіційно-ділового дискурсу.

Основним критерієм розмежування прислівних компонентів обставинного типу і детермінантних обставин є наявність чи відсутність у реченні опорного слова, для якого зв'язок із таким поширювачем зумовлений його категорійними властивостями.

Прислівна обставина є поширювачем дієслівного присудка, а обставинний детермінант – речення загалом.

У документах обставинні детермінанти і прислівні обставини, незважаючи на різний характер зв'язку (відношення) з предикатом, слугують засобами синтаксичного вираження логічних категорій обставин, тому є

облігаторними і не можуть вільно вилучатися з речення, бо це призводить до втрати потрібної інформації, породжує семантичну неповноту висловлення.

Визначення ситуативного характеру офіційно-ділового дискурсу на основі екстралінгвальних чинників, зокрема сфери правових суспільних відносин та діловодства, зумовлює його імперсональність, формальність, клішованість, точність і конкретність лексичних одиниць, спрямованих на конкретизацію процесу ділового спілкування, що й спонукає до уникнення повторів, неточностей і двозначності інформації.

Мовна реалізація обставинних детермінантів різних семантичних типів (місця, мети, причини, підстави, відповідності, умови, часу тощо) в офіційно-діловому дискурсі свідчить, що офіційно-діловий текст – це офіційно-діловий дискурс (як для писемного, так і для усного варіантів), адже через такий текст відбувається спілкування в офіційній та діловій сферах діяльності людини, фіксування та збереження спеціальної службової інформації з метою її сприйняття, аналізу й передавання адресатом для використання адресантом в інформативно-комунікативній інтенції.

У реченнях офіційно-ділового дискурсу засоби вираження обставинних детермінантів репрезентовані двома основними типами: морфолого-синтаксичним (прийменниково-відмінковими та відмінковими формами) і морфологічним (прислівниками та дієприслівниками).

Уживання обставинних детермінантів залежить від жанрових різновидів офіційних і ділових документів.

Кваліфікаційною ознакою обставинних детермінантів в офіційно-діловому дискурсі є переважна їхня препозиція в реченні, що впливає на порядок слів у синтаксичних конструкціях, до складу яких вони входять, із прямим або зворотним порядком слів.

Пост- і препозиційним прийменниково-іменниковим конструкціям, на ґрунті яких щонайбільше увиразнено різнозначеннєвий синкретизм, притаманне семантичне категорійне наповнення, що визначає специфіку цих самостійних обов'язкових семантико-синтаксичних поширювачів у текстах офіційно-ділового стилю сучасної української літературної мови.

Висловлення офіційно-ділового дискурсу репрезентують специфічний спосіб організації семантики детермінантних обставин та процес реалізації їх у формально-граматичній структурі синтаксичних одиниць.

Морфолого-синтаксичні ознаки обставинних детермінантів безпосередньо впливають на їхню функцію в офіційно-діловому стилі мовлення, а позиційні можливості (може входити як до складу теми, так і до складу реми) визначають синкретичні (причиново-наслідкові, локально-цільові, локально-темпоральні, фоново-супровідні, умовно-темпоральні, локально-умовні, темпорально-цільові, означально-обставинні, об'єктно-означально-обставинні, локально-умовно-темпорально-цільові, якісно-обставинні, способу дії – міри і ступеня – часу та ін.) та полісинкретичні (детермінантні групи самостійного, уточнювального, об'єднувального

відношення) властивості обставинно-детермінантних синтаксем у реченнях текстів офіційних документів.

Семантичні типи обставинних детермінантів різного комунікативного спрямування та різного синкретичного наповнення конкретизують зміст текстів документів, передають додаткові відтінки значень, що увиразнюють загальну структуру офіційно-ділових висловлень, надаючи їм точності та лаконічності в повідомленні важливих фактів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронні ресурси:

- ac-rada.gov.ua
- zakon.rada.gov.ua
- yurporada.kiev.ua

В статье исследованы особенности распространения обстоятельственными детерминантами предложения в официально-деловом дискурсе, определены параметры их семантической и грамматической структуры, установлены частота употребления обстоятельственных детерминантов в текстах украинского официально-делового дискурса и стилистическая перспектива, прослежено коммуникативное назначение рассматриваемых синтаксических единиц.

Ключевые слова: детерминант, обстоятельственный детерминант, семантические группы обстоятельственных детерминантов, синкретический (полисинкретический) обстоятельственный детерминант, детерминация, официально-деловой дискурс, официально-деловой текст, официально-деловой стиль.

There were established parameters of official-business discourse and official-business text, the specific formation and connecting opportunities of constructions of syntax of adverbial determinants and principles of their functioning in official business discourse.

Key words: determinant, adverbial determinant, semantic structure of adverbial determinants, syncretic (polisyncretic) adverbial determinant, determination, official business discourse, official business text, official business style.